en genieten van het stoffelijk goed, en wel zoo dat wij ons daarbij èn voor verkwisting èn voor vrekheid wachten.

In het besef onzer afhankelijkheid van God ook in het verwerven en bewaren van de voor ons levensonderhoud noodige goederen; noodig ook voor ons dienen van Hem; zal aan het arbeiden zich steeds paren het bidden tot Onzen Vader: *Geef ons heden ons dagelijksch brood.* Dat is: Wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen, — opdat wij daardoor bekennen, dat Gij de eenige oorsprong alles goeds zijt, en dat noch onze zorg en arbeid, noch uwe gaven zonder uwen zegen ons gedijen, en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen." (H. C. antw. op vr. 125).

„Ge dienstige geesten".

> Zijn zij niet allen gedienstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden om dergenen wille die de zaligheid beërven zullen? Hebr. 1: 14

Te oordeelen naar het spraakgebruik is de wereld vol engelen. Geen moeder of ze noemt af en toe haar lieveling „mijn engel". Geen verloofd paar of het lieve woord van engel wordt keer op keer uitgewisseld. Wat niet al „engelachtig lief" gevonden wordt, is niet op te sommen.

Een „reddende engel" heet allicht wie een ander uit den nood hielp. Zoo spreekt men van een „engel der vertroosting", van een „engelenlach om de lippen." Kortom, zelfs waar alle geloof aan engelen wegviel, bleef de herinnering aan de engelen voortleven, en dat wel, bijna altoos, in de ééne bepaalde beduiding van een lief, aanminnig, aanlokkelijk wezen, dat boeit door innemendheid.

Nu is daar op zichzelf niets tegen, want het onlieve dat onder menschen zoo vaak het leven verbittert, is in de sferen des hemels niet gekend. Liefde is in de engelenwereld aller ademtocht. Het Vaderhuis is een zalige woning „waar liefde woont, en waarin deswege de Heere zijn zegen gebiedt, Zelf woont, en 't leven tot in eeuwigheid verkregen is".

En toch is er op die voorstelling van het schattig lieve der engelen, voor wie zich aan de Schrift houdt, af te dingen. Niet omdat het hun aan liefzijn schorten zou, maar omdat de Schrift ze ons in een heel ander karakter dan van het aanminnig-lieve voorstelt.

Dat aanminnig-lieve, dat men door een „engel van een kind" uitdrukt, is voor de heilige hemelwezens niet ernstig genoeg. Het is voor de engelen Gods een veel te zwakke, te zeer spelende trek. Het staat iets hooger, dan wat men *zoet* noemt; een woord waarmeê het in „zoetlief" wordt saâmgevoegd. Maar heel dit, buiten alle karakter rekenende, *lieve* en *zoete* staat op veel te lage trap om op de heirscharen des hemels te worden overgedragen. In de kinderkamer en bij het minnespel moge zulk een uitdrukking gepast zijn, bij „de krachtige helden die Gods Woord doen" (Ps. 103: 20) past zoo weeke, zoo halt sentimenteele spreekwijs niet.

Integendeel, in de Schrift treedt in Gods engelen een gansch andere figuur voor ons, van strijdende, in heiligen dienst ijverende, beschermende geesten; geesten in wier geheele wezen kracht, heldenmoed en vaardige onderwerping aan het hoog gebod van hun Koning, de eerste, de meest op den voorgrond tredende uitdrukking is.

In dat „o, zoo lieve" spreekt zich een vrouwelijk type uit, en in de engelen Gods toont de Schrift ons altoos het *manlijk* karakter.

„Looft den Heere, zijne Engelen, gij krachtige helden die zijn woord doet, gehoorzamende de stem zijns Woords. Looft den Heere, al zijne heirscharen, gij zijne dienaren die zijn welbehagen doet."

Zij vormen, als we ons zoo mogen uitdrukken, de lijfwacht en den hofstoet van den hemelschen Koning, en komen met ons nooit anders in aanraking dan als zijn heilgezanten, die den ongerechtige verschrikken en den godvruchtige redden en uithelpen in huns Heeren naam.

Bij de heilige persoonlijkheid onzes Heeren, in zijn strijden en lijden, was 't niet anders. Zijn komst tot deze aarde is de triomf in den strijd met satan die naderi; daarom jubelen de engelen bij zijn kribbe. Ze dienen hem in de woestijn en straks in Gethsemane, om in de worsteling met satan hem bij te staan. Triomferend wentelen ze den steen van het graf, en staan als zijn lijfwacht aan de spelonk, als de Christus als overwinnaar uittreedt. Ze klimmen op en neder al de dagen van zijn aardsche worsteling, en als hij opvaart ten hemel zijn ze de vooruitgeschoven wacht der eere, die den Koning van het Godsrijk inhaalt.

„*Dienende* geesten", niet *lieve* geesten, is hun eeretitel. Geesten die nu in den strijd voor het Godsrijk met heldenmoed en trouw hun dienst volbrengen, en die straks, als Christus ten gerichte wederkomt, den „Zoon des menschen" begeleiden zullen, opdat het oordeel inga.

En onder dit alles zijn ze altoos toonbeelden van kracht, moed, trouw en onderwerping.

Nooit een zweem van 't verzwakkend-lieve of week-aanminnige, maar altoos sterkte, heldenkarakter, hartstocht om zich ten dienste te wijden, verknochtheid tot in het heetste der worsteling aan het Hoofd van 's hemels legermacht.

Nooit de rust, nooit het stille, nooit de weelde der liefheid, maar altoos bezig zijn, altoos de wacht betrekken, altoos wachtende op het gebod, dat zal uitgaan.

Veerkracht, hooge geestesadel, heilig innerlijk bestaan, nooit een in weelde zich verliezen, nooit een *dolce far niente*, een zich neervleien in ruste met den spelenden lach.

En wat vooral bewijst, hoe God wil, dat we aldus, en niet in dien weekelijken toon, ons de engelen zullen voorstellen, ge ziet het in het *Onze Vader.*

In dat heilig gebed teekent Jezus zelf ons voor, hoe we ons in het engelenheir zullen indenken.

En ook hier is het de strijd, de worsteling die op den voorgrond treedt.

Booze engelen, die het Godsrijk en die u belagen, en daarom de bede: „Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den Booze! — en daaraan voorafgaande, die andere bede: „Uw wil geschiede op aarde *gelijk in den hemel*"; iets wat natuurlijk in de eerste plaats op de engelen doelt, en zeggen wil: „*Gelijk de engelen Gods wil in den hemel volbrengen.*"

Dit toch bedoelt *niet*: ik onderwerp mij aan Gods wil in mijn levenslot; maar heel anders: geef ons de kracht en de genade, om U, onzen Vader in de hemelen, even veerkrachtig, even trouw, even rusteloos te dienen, en te gehoorzamen, als uw engelen het doen om uw troon!

Weerspreekt nu niemand, dat he[illegible]sten volk zich met de engelen allereerst heeft bezig te houden op de manier en de wijze als Jezus ons dit zelf in het allervolmaaktste gebed op de lippen legt, dan volgt hieruit, dat we de gewone opvatting van het engelenleven hebben af te leggen, en daarvoor in de plaats de energieke voorstelling hebben aan te grijpen van dienstknechten Gods, strijders voor de zaak des Heeren, uitvoerders van zijn heiligen wil.

Immers vlak vooraf gaat de bede: „Uw Koninkrijk kome!", en het is de komst, de zegepraal van dat Koninkrijk des Heeren, die door het volbrengen van den wil des Heeren op aarde, gelijk die in de hemel door zijn engelen volbracht wordt, onder het eeuwig Hallelujah wordt ingeluid.

Altoos dus weer onderwerping, gehoorzaamheid, trouw in den heiligen dienst van onzen God!

De Christus zelf die „*gehoorzaamheid geleerd heeft*".

Zijn engelen *dienende geesten!*

En alzoo in den hemel daarboven, waar het reine geluk heerscht, de grondtoon van alle leven *volstrekte gehoorzaamheid.*

Eén die heerscht, en dat is God.

En al wat om zijn heiligen troon zich schaart, uit de engelen en uit de gezaligden, slechts één levenswet kennende, een wet van stille onderwerping, onafgebroken gehoorzaamheid, altoos vaardigen dienst.

Wat komt in dit alles nu tot u, anders dan de Goddelijke stelregel, dat onderwerping, gehoorzamen, dienen, wel verre van u te vernederen, integendeel de onafwijsbare voorwaarde is voor uw geluk en uw redding en uw heil.

En juist hiermeê gaat al wat uit den zaalgen hemel u tegenklinkt, vlak tegen den toon van de wereld, tegen den hartstocht van den mensch, tegen het drijven van het eigen *ik* in.

Al dit drijven prikkelt u tot het *hebben* van een *eigen* wil, tot het *volgen* van een *eigen* wil, tot zucht naar *heerschen*, en doet u in gehoorzaamheid en onderwerping iets uwer min waardigs zien.

En zoo komt het verzet op, en de eigenwilligheid, en de zucht naar emancipatie, en dit bederft het huwelijk, en verstoort 't gezin, en verlaagt wie dienen moet in zijn eigen oog, en prikkelt de volken tot revolutie, om dan te eindigen met ook tegen den hoogen God in te gaan.

Geen Theonomie, maar autonomie. Geen Godsregeering, maar de regeering van het menschelijk creatuur.

Het *ni Dieu ni maître!* Geen God en geen meester op aarde boven ons. Langs alle wegen de zonde die in het hart sluipt, en uw hart verovert.

En juist dát nu wordt door die gewraakte voorstelling van de engelen in de hand gewerkt. Die voorstelling is niet onschuldig, maar ze brengt verderf aan.

Lief wil men wel zijn, aanminnig en innemend lief zelfs, mits men zich niet heeft te onderwerpen. Een lief kind, maar ongehoorzaam. De vrouw o, zoo lief voor haar man, maar niet zich aan hem onderwerpen. En zoo, ten slotte, o, zoo lief ook voor God. Vroom zijn, geld geven, lofzingen, en aanbidden, maar... zijn eigen wil volgen.

De engelen trekken ons aan. Of we willen of niet, ze spelen ons als voorbeeld door de gedachte en in onze verbeelding.

Zoo als we van de *engelen* denken, zoo willen we *zelf* liefst zijn!

En nu tweeërlei voorstelling.

Die der *wereld* van den lieven, halfvrouwelijken, energieloozen engel. En die *der Schrift* van den engel, die sterk en klock, de wacht betrekt voor Gods troon, en in nimmer eindigende gehoorzaamheid, dienst en trouw zijn God verheerlijkt.

Welke van die twee werken op u in?

Zoo die der wereld, dan voedt ge uw zonde. Zoo die der Schrift, dan lokt en trekt ze ook u tot gehoorzaamheid, tot onderwerping, tot den heiligen dienst van uw God.

Amsterdam, 5 Oct. 1906

Bilderdijk.

Ons Calvinistisch volk eert in Bilderdijk den machtigen held des geloofs, die den eersten stoot gaf tot het Reveil van ons in doodslaap weggezonken geestelijk leven. Maar naast die rijke en heerlijke beteekenis, die Bilderdijk heeft voor het Calvinisme en voor de Kerk des Heeren, heeft God hem ook een roeping geschonken voor heel ons vaderland.

Vandaar dat de herdenking van Bilderdijk een nationaal karakter droeg en we dankbaar hebben te zijn, dat niet alleen ons Christenvolk, maar heel onze natie deelde in de hulde aan dezen machtigen geest gebracht.

Dr. Kuyper, die bij deze huldiging als feestredenaar optrad, legde daarom op deze nationale beteekenis van Bilderdijk den nadruk in de schitterende rede, waarvan wij hier het persoverzicht overnemen:

De spreker begon met de verklaring, dat hij in deze gemengde vergadering, saamgeroepen door een comité waarin mannen van allerlei richting plaats namen, wel zijn overtuiging niet verloochenen kon, maar toch alleen datgene in 't licht zou trekken, wat op aller instemming redenen kan, en daarom uitsluitend zou spreken *over Bilderdijk in zijn nationale beteekenis.*

Die nationale beteekenis zocht hij allereerst daarin, dat Bilderdijk door de verschijning van zijn machtige persoonlijkheid in een tijd van algemeene inzinking, ons 't geloof herschonken had aan onze nationale geestelijke virtualiteit. Dit punt zette hij voorop, omdat bij het gevaar dat almeer de kleinere staten voor hun onafhankelijkheid bedreigt, niets sterker waarborg voor 't behoud van die onafhankelijkheid biedt, dan dat een volk beteekenis voor de menschheid behoudt.

Zoolang Nederland nu allerwegen roem blijft inoogsten ter oorzake van zijn hooge geestelijke virtualiteit op wetenschappelijk, aestetisch en zedelijk gebied, ligt hierin betere zekerheid dan in toch altoos ongenoegzame wapening. Doch dan moet er ook nationaal zelfrespect zijn, en moet Nederland de incarnaties van deze geestelijke virtualiteit weten te eeren. Hierin nu schieten we veelzins te kort. Bilderdijk had zelfs honger geleden. Voor Rembrandt had men in 1706 en 1806 niets gedaan. Vooral de vreemdeling had Rembrandt's roem verbreid, en zoo ons aangestoken. Dit kan niet bij onze dichters, om de beperktheid onzer taal; en terwijl men tot zelfs in Portugal voor zijn groote dichters een standbeeld had opgericht, deed men ten onzent schier niets. Standbeelden kunt ge uitsparen, mits ge dan ten minste uw groote dichters in uw dankbare nagedachtenis als volk *leven* laat. Hieruit volgt echter geenszins, dat men in een man als Bilderdijk zou moeten verschoonen wat met Gods heilige wet streed. Bilderdijk's Erotiek, en zijn handelwijze met Odilde en zijn tweede vrouw, vereischt onverbiddelijk afkeuring; afkeuring ook zijn stelsel om beide teilen te vergoelijken. Maar 't ging niet aan, om waar bij Byron en Goethe, en zelfs bij Rembrandt, soortgelijke zonden te veroordeelen waren, zonder dat men daarom hun geniale beteekenis aantastte, bij Bilderdijk wel op die zedelijke feilen, maar niet op zijn geniale uitnemendheid te zien.

De tweede nationale beteekenis lag dan ook juist daarin, dat we met hem een onzer groote mannen meer rijk zijn, een genie te meer voor ons nationaal Pantheon bezitten. De vreemdeling die met hem in aanraking kwam, had dit overweldigende van zijn machtige persoonlijkheid steeds erkend. Robert Southey, Engelands beroemde dichter uit die dagen, bezong Bilderdijk zelfs in een lied. En wel had men hier te lande hem scherp onder critiek genomen, maar zelfs die scherpe critiek moest toch eindigen met het uitnemende van zijn verschijning te eeren. Zijn geheel éénige grootheid liet hun geen rust. En wat ook meetelt, onder zijn tijdgenooten waren het niet alleen geestverwanten, maar ook politieke en kerkelijke tegenstanders, die aan de uitnemendheid van Bilderdijks genie hulde hadden gebracht. Dat echte genie had Bilderdijk vooral daardoor getoond, dat hij niet een school van nabootsers vormde, zooals Cats, maar jonge mannen geinspireerd had, om in eigen toon en uit eigen inspiratie te zingen, en hen zelf had opgewekt, om hem vooruit te streven en zijn record te slaan.

De derde nationale beteekenis toonde spreker daarin, dat Bilderdijk het destijds ons nationale leven ondermijnend atomisme hardhandig had aangetast, en het geloof aan determinatie, aan bepaaldheid en aan vastheid van grondbesef weer had doen opleven. Aan dat determinatiebesef dankte ons Geuzengeslacht eens zijn onoverwinnelijke kracht, maar sinds was dit ondergegaan. De oude Calvinisten waren afgetakeld, of verbeuzelden hun kracht in letterzifterij, en voor hen in de plaats was een geslacht opgekomen, dat zwoer bij de *Aufklärung*, in 't conventioneele heil zocht, en in weelde zijn kracht verspeelde. Dwergen voor reuzen hielden hier huis. *Beschaving* in den zin van uitwendige vormverfijning beheerschte het leven. Met de realiteit had men gebroken, voor het organisch karakter van het leven had men geen oog. Het werd conventioneele mozaiek, atomistische losrafeling, en daarbij Fransche naboots sing. Dit kwaad nu heeft Bilderdijk in den wortel aangetast. Dat sentimenteele, conventioneele, rationalistische leven onverbiddelijk geoordeeld en ons volk teruggeroepen naar de werkelijkheid, naar het innigst besef van 't hart, en naar de heerlijkheid van de organische determinatie; beginselen waaruit hij een vastaaneengesloten wereldbeschouwing opbouwde, die door eenheid aangreep en de denkkracht van voor- en tegenstander spande. Bilderdijk riep zijn volk tot de eenheid van al 't bestaande in zijn God terug. Die organische eenheid paste hij toe op heel de schepping, op ons menschelijk leven, op heel onze menschelijke existentie. En vond die eenheid haar rijkdom in eindelooze veelvuldigheid der differentieering, dan was het de liefde, die onder allerlei vorm van aantrekkingskracht, capillaire zuiging, natuurdrift en zieleverknochtheid toch alles èn saambield èn tot eeuwig éénzijn opriep.

In de vierde plaats sprak Bilderdijks nationale beteekenis in den moed en de klaarheid waarmee hij voor zijn heilige overtuiging geleden en gestreden heeft en zulks met een volharding die haar wederga zoekt. Hij alleen tegen allen. In die worsteling trad Bilderdijk fier en fel op. Hij sloeg raak, en zijn tegenstanders sloegen raak terug, en zoo werd het in het eind alsof men voor een stierengevecht stond Bilderdijk de stier, op wien alles aanviel, die fel vervolgd en verwond werd, maar dien niemand aan kon, en die met bebloeden nek maar onverwonnen, en de kop omhoog, het strijdperk uittrad.

De geestkracht die hierin uitkwam, sprak te sterker, zoo men indenkt wat Bilderdijks levenslot was. Soms een worm meer dan een man die door het leven kroop. Zonder opleiding, door zijn ziek been buiten allen omgang gehouden. Bijna zonder geld en zonder ambt. Zenuwziek tot den einde toe. Door partijzucht van 't professoraat geweerd. Om zijn liefde voor Oranje gebannen. Twaalf van zijn veertien kinderen naar 't graf gedragen. Gehoond en beschimpt als gevaarlijk sujet en fielt. Soms zoo zielsbenauwd, dat gedachte aan zelfmoord bij hem opkwam, en toch van achteren God voor dat lijden dankend. Een ellende waarvoor de spreker geen medelijden inriep, omdat het echt genie juist door zulk een bitter levenslot gestaald wordt, maar die toch te sterker deed uitkomen de wezenlijke grootheid, die onder dit alles nooit bezweek, maar steeds den strijd volhield. En wel moest toegegeven dat hij even als de meeste geniale mannen soms te gemelijk en te bitter was, maar hierbij behoorde men zijn neurasthenische overprikkeling niet te vergeten, en vooral ook dit niet, dat Bilderdijk in een strijd gewikkeld was, dien hij, voor zijn besef, niet met menschen, maar met demonische geesten voerde. In zulk een strijd waren Milton en Burke even bitter ja, nog bitterder geweest, en dat bij zulk een strijd zelfs 't scheldwoord plicht kan zijn, had ons de Christus zelf getoond die Petrus satan noemde, en de Farizeeën adderengebroedsels.

Bilderdijks vijfde aanspraak op nationale beteekenis lag in zijn dichtmacht, en ten deze verweerde spreker Bilderdijk's dichtereere tegen over de Kloos'en en Verweijs, die wel Bilderdijk's universeele kennis eerden, maar volhielden, dat hij zelf *geen dichter geweest* was.

Hij toonde uit Bilderdijks eigen woorden aan, hoe men hem ten onrechte van Fransche correctheid, van bulderend geklikkak, en van rhetoriek beschuldigde. Ook Bilderdijks eeren van de classiciteit nam spreker in bescherming, voorts aantoonende, dat het hier gold geene gewone kunstcritiek, maar een principieel verschil van levensopvatting, met daaruit voortvloeiend verschil van kunstopvatting. Hij wenschte de beteekenis der jongere dichterschool daarom niet te onderschatten, en gaf toe dat deze jongere dichters zeggen mochten: *Bilderdijk was geen dichter als ik*, mits hun dan geantwoord werd: *En gij zijt geen dichter als Bilderdijk.* Het verschil lag tusschen het atomistisch sensitivisme der jongeren en het eeren van het eeuwig Schoon in God bij Bilderdijk. Voor Bilderdijk daalde het eeuwig Schoon van Boven in ons gebroken leven neder, maar de jongeren kenden geen van Boven, en daarom staat hun kunst tegen die van Bilderdijk in beginsel lijnrecht over. Zij staan daarmeê echter tegenover alle vroegere kunstgedachten. Bilderdijk heeft de kunstopvatting der eeuwen op zijn hand, en zoo beoordeeld blijft hij onze tweede groote dichter, de harpenaar die weer 't geloof aan beter dageraad in het matgeworden volkshart inzong.

Bilderdijks zesde aanspraak op nationale beteekenis ligt in zijn taalvirtuositeit. Alle bevoegde Linguisten erkennen in dit opzicht zijn verdiensten volmondig. Zelfs Siegenbeek bracht er hulde aan. In Bilderdijks dagen dreigde ook onze taal haar innerlijke levenskracht in te boeten en een mechanisch ineenlegd mozaiek te worden. En al heeft ook op dit terrein zijn fantasie hem parten gespeeld, toch is 't Bilderdijk geweest die destijds aan onze taal nieuw leven inblies, ze verrijkte en er mee tooverde, en die ze te goeder ure van onder Siegenbeeks schaaf heeft gered.

Voor onze Landshistorie is in de zevende plaats zijn optreden van beslist nationale beteekenis, gelijk zelfs Robert Fruin erkend heeft. Wagenaar begroef onze Landshistorie in de Regentensarcophaag, en daar trok Bilderdijk ze uit, om weer 't leven zelf van ons volk in zijn historie te doen ruischen. Daarbij ging hij achter de Reformatie tot in de Middeneeuwen terug, zocht den oorsprong der Reformatie in de aloude kerk, en kwam op voor onze eenheid met onze stamverwanten in België. Voor hem speelde zich in de historie het groote Drama der Godsregeering af, met het Kruis als middenpunt. Verticaal, door die geschiedenis heen, drong zijn blik tot in het bestel Gods door. Maar juist daarom voelde hij zich dan ook één met al zijn landgenooten, van wat herkomst of religie, van wat stand of positie ook. Hij noemde ze „deelhebbers aan zijn ziel in 't hart dat voor hen slaat." Hij ontwierp zelfs grootsche plannen om de armoe te keeren. En moest in het staatsgeheel het Recht het Gezag met de Vrijheid verbinden, voor dat recht pleitte hij, voor dat gezag kwam hij op, maar niet minder warm verdedigde hij die vrijheid tegen monarchaal absolutisme.

Een beslist is zijn nationale beteekenis in zooverre hij de *Vaderlandsliefde* weer heeft aangewakkerd. Vreemde invloeden gaven in zijn dagen den toon aan. Men wilde naar den natuurstaat terug en sprak daarom van Bataven, en verloor zich in cosmopolitische liefhebberij. En daartegenover stelde Bilderdijk het van Godswege gebonden zijn van een ieder aan zijn volk en zijn vaderlandsche erve. Niet jingoistisch, niet in valsch patriotisme. Ten slotte moest zelfs het vaderland voor de rechten der menschheid wijken. Maar Nederland vooral had een hooge roeping ontvangen, en het besef hiervan ontlokte hem de profetie, dat Holland weer groeien en weer bloeien zou, en deed hem bij zijn terugkeer uit zijn ballingschap zelfs den Hollandschen grond omarmen.

In gelijken zin verwierf hij nationale beteekenis door, in de negende plaats, op te komen voor den historisch gevlochten band die Nederland aan het Stamhuis van Oranje bond. Het was schrikkelijk zooals men in Bilderdijks dagen met Oranje dorst huishouden. Geen Oranjekokarde mocht meer op de borst gespeld, Oranje was uit zijn ambt ontzet, Oranje moest vluchten naar Engeland. En toen is het vooral Bilderdijk geweest die in zijn bundel *Oranjezucht* zijn volk tot de liefde voor Oranje oprief, zelfs onzen koning Lodewijk die liefde voorhield, en zijn volk bezwoer tot de liefde van Oranje terug te keeren, en bij die liefde te volharden. En is nu in nationaal berouw, door verhoogde warmte dier liefde, zonde van het eind der 18e eeuw geboet, dan is 't vooral Bilderdijk die hiertoe aanzette, en met wien we nog voor onze Koningin bidden:

Staat God haar zetel, sterk haar hand.
Bedauw, besproei de Oranjeplant.

En in de laatste plaats zocht spreker Bilderdijks nationale beteekenis in zijn nationaal atavisme, waardoor hij de reincarnatie werd van het Geuzentype uit het beste tijdperk onzer glorie. In niets was Bilderdijk een man met dogmatisch oplegsel. Hij was wat hij was krachtens geboorte en heilige inspiratie, en zoo is hij het die voor het oude Geuzentype den Zwanenzang gezongen heeft, maar zonder daarom enkel lofzinger van 't verleden te worden. Hij geloofde aan een overgang, aan een metamorphose van het oude type; de laatste der oude Calvinisten die den Zwanenzang zong, was tevens de Phenix, waaruit een jonger geslacht oprees, gevormd voor onzen tijd. En ook dit kan voor allen een oorzaak van dank zijn, want zelfs hij die 't oude type vaarwel zeide, kan er toch met Allard Pierson in juichen, dat de nachtschool geen gangreen in 't volkslichaam is geworden, maar weer opleeft als gezond en krachtig volksdeel.

Daarna de tien besproken punten resumeerende, wees spreker er met nadruk op, hoe Bilderdijk in elk opzicht gebleken was man niet alleen van 't verleden, maar ook man der toekomst te zijn geweest. Immers op elk dier punten was na 1850 wat hij bedoelde in vervulling gegaan. Het geloof aan de geestelijke virtualiteit van ons volk was herleefd; de reeks onzer groote mannen was verrijkt; het atomisme was op elk gebied losgelaten en had voor vastheid van levensbesef plaats gemaakt; moed van overtuiging om pal te staan voor 't heilige van ons hart, was in alle kringen gevaren; ons artistiek vemogen was vooral op 't gebied van de schilderkunst heerlijk opgeglansd; onze taal was uit de Siegenbeeksche gladmaking uitgetrokken, en vooral in onzen proza stijl wonderbaar ontwikkeld; onze geschiedenis was onderzocht, en vrij onderzocht zoo als vroeger nooit; de vaderlandsliefde bond ons saam, hoezeer de meeningen ons ook uiteen deden gaan; Oranje was aller glorie en jolijt geworden en was geen partijleus meer, maar 't symbool van heel de natie; en het aloude Calvinisme had zijn dorheid afgelegd, en leefde weer met nieuwe bezieling meê in de nationale worsteling. Vanzelf dacht spreker er niet aan, dit alles als koren van Bilderdijks molen te eeren. Ontelbare factoren hadden tot dit heerlijk resultaat geleid. Alleen dit meende spreker als uitkomst van onpartijdige beoordeeling te mogen vaststellen, dat werd ooit onze nationale onafhankelijkheid bedreigd, en was het dan de veerkracht van het nationaal karakter, die den aanvaller dwong van zijn prooi af te zien, of, had hij die reeds gegrepen, weer los te laten, een rechtvaardiger nageslacht erkennen zou, dat onder de grooten in ons Israël die dit gewrocht hadden, óók Willem Bilderdijk zou behooren, en Bilderdijk, naar aller schatting, niet de laatste zou blijken te zijn.

De opleiding tot den Dienst des Woords.

Ds. J. Kok, predikant te Bedum, gaf in brochure-vorm de rede uit, door hem in Juli j.l. op den feestdag te Kampen gehouden. De opleidings quaestie wordt hier nog eens ter sprake gebracht, en breed betoogd, dat de opleiding voor de Kerk ook door de Kerk moet geschieden.

Op dit betoog in bijzonderheden ingaan doen we niet. Vooreerst, omdat al de hier genoemde argumenten reeds zoo vaak besproken zijn, dat het wel wat eentonig wordt om altoos weer hetzelfde liedeke te zingen. En ten tweede, omdat we het nut van een dergelijke polemiek niet inzien. Er is niemand die de School aanvalt; in heel de pers wordt geen woord tot haar nadeel gezegd; de Kerken offeren met groote bereidwilligheid om haar in stand te houden. Wanneer haar voorstanders dan toch telkens meenen met zwaar geschut te moeten optrekken tot haar verdediging, dan doen zij wel eenigermate denken aan den ridder uit Cervantes' bekende roman.

Teekenend is alleen, dat ook hier de verdediging der eigen inrichting weer gepaard gaat met een aanval op het bestaansrecht der Vrije Universiteit. Ds. Kok neemt het bekende ultra-standpunt in, dat de Kerk *alleen* theologie mag onderwijzen. „Aan eene Vereeniging schrijft hij, en hiermede is de Vrije Universiteit bedoeld, *komt het niet toe* het theologisch onderwijs in handen te hebben, want dat behoort tot het ambt, tot het Kerkelijk instituut" (blz. 47). Zoo verklaart het zich, dat ook de minste waardeering van wat de Vrije Universiteit deed, hier ontbreekt. Ds. Kok ziet in haar alleen de mededingster van Christus Kerk, die haar kostelijkst kleinood haar ontrooven wil en daarom door de Kerk met alle macht moet worden wederstaan. Een onbegrijpelijke, hoewel gelukkige inconsequentie is het, dat Ds. Kok „als uitzondering" de vrije studie nog wil toelaten.

Interessant is dat betoog alleen, omdat het nog eens klaar en helder toont, tot welke consequenties een verkeerd gekozen uitgangspunt leidt. De macht van het beginsel drijft onverbiddelijk voort op den eenmaal ingeslagen weg. Ds. Kok eindigt met te verklaren, dat de Kerk als organisme alleen en uitsluitend door het instituut zich openbaart en openbaren kan. Van een vrije christelijke actie blijft op dit standpunt niets over. Alles wat een christelijk stempel draagt, moet van de Kerk uitgaan en door de Kerk geschieden, en wel door het *ambt*, door de Kerk als instituut. Zoo zeilt men met volle zeilen de wateren van het clericalisme op, worden de groote beginselen der Reformatie prijsgegeven en eindigt men bij Rome.

Indien de voorstanders der Theologische School meenen op deze wijze de school te moeten verdedigen, dan moeten zij dit zelf weten. Ze rechtvaardigen daarmede alleen het woord van Prof. Bavinck, dat de School door haar eigen vrienden in een hoek is geplaatst, waarin geen voorstander van de Universitaire opleiding haar meer dienen kan.

Slechts tegen één ding sta hier ons onverbiddelijk protest.

We gunnen aan deze broeders gaarne het recht er een eigen systeem op na te houden. We zijn zelfs niet bevreesd, dat zulke aanvallen op de Vrije Universiteit haar eenig wezenlijk nadeel zullen doen. Maar wat niet mag, is dat deze broeders, en ook hier Ds. Kok weer, voortdurend aan de voorstanders van de Universitaire opleiding dingen ten laste leggen, die nooit door hen gezegd, maar zeer beslist door hen weersproken zijn.

Twee sterk-sprekende voorbeelden mogen aantoonen wat we bedoelen.

Op blz. 30 schrijft Ds. Kok dat volgens de mannen der Vrije Universiteit „de wetenschap (ook de *Theologische*) — behoort tot het terrein der gemeene gratie" en wordt hiertegen een breed betoog opgezet.

Hiervan is nu geen woord waar. Dr. A. Kuyper heeft in zijn Encyclopaedie Deel II juist omgekeerd zoo beslist mogelijk geleerd, dat de Theologie een geheel ander beginsel heeft dan de andere wetenschappen, opkomt uit de bijzondere Openbaring en aan de leiding des Heiligen Geestes te danken is. En wil men een alles afdoend citaat? In Deel II van de Gemeene Gratie blz. 676 onderscheidt Dr. A. Kuyper vierderlei terrein, waarop de gemeene en particuliere genade hetzij in verband met elkaar, hetzij alleen optreden. Het vierde terrein heet hier „het terrein der Particuliere genade, dat de gegevens der gemeene gratie aan zich dienstbaar heeft gemaakt". „Tot dat vierde terrein — dus het terrein der Particuliere genade — laat Dr. Kuyper er op volgen, behoort nu alles wat de Kerk als organisme doet. In dien zin spreken we van een Christelijke kunst, een Christelijke school, een Christelijke pers, een *Christelijke wetenschap*". Dr. Kuyper verklaart hier dus uitdrukkelijk het tegendeel van wat Ds. Kok hem ten laste legt; de Christelijke wetenschap behoort *niet* tot het terrein der Gemeene Gratie, maar der Particuliere genade.

En niet minder onjuist is de voorstelling, die op dezelfde bladzijde gegeven wordt van wat Dr. Kuyper zou leeren over de verhouding van de Theologie tot de Kerk. Dr. Kuyper schreef in zijn *de Gemeene Gratie in wetenschap en Kunst* blz. 2, dat „de wetenschap thans in die mate zelfstandig is geworden, dat ze veeleer Kerk en Overheid poogt te beheerschen, dan dat ze de heerschappij van Staat en Kerk nog ondergaan zou" en liet hier op volgen: „Deze zelfstandigheid nu komt haar toe en is in geen enkel opzicht aangematigd". Ds. Kok maakt hiervan: „De zelfstandige, vrije, onafhankelijke wetenschap (waartoe ook de Theologie behoort) *beheersche de Kerk* (wij onderstrepen). Dat recht heeft ze zich niet aangematigd, maar komt haar toe". Dat deze woorden tusschen aanhalingsteekens staan, als waren ze letterlijk van Dr. Kuyper afkomstig, is reeds ergerlijk, want niet Dr. Kuyper zegt dat, maar Ds. Kok laat hem dit zeggen. En wie beide citaten vergelijkt, ziet terstond hoe gansch onjuist de gedachte van Dr. Kuyper hier is weergegeven.

Niet het *recht om over de Kerk te heerschen*, maar *de zelfstandigheid* der weten-